

Колесніченко О.С.

*начальник науково-дослідної лабораторії
морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності НГУ
науково-дослідного центру*

*Національної академії Національної гвардії України,
кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник*

Мацегора Я.В.

*провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності НГУ
науково-дослідного центру*

*Національної академії Національної гвардії України,
кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник*

Приходько І. І.

*начальник науково-дослідного центру
Національної академії Національної гвардії України,
доктор психологічних наук, професор*

ТИПОЛОГІЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ У КОМБАТАНТІВ

Постановка проблеми. Історія дослідження особистісних трансформацій, що відбуваються в учасників бойових дій після закінчення впливу екстремальних факторів, зокрема ціннісно-сміслової сфери, – це історія війн та катастроф. Актуальність дослідження наслідків особистісних розладів у виді бойового стресу, бойової психічної травми, посттравматичних стресових розладів (ПТСР) в Україні не є винятком у зв'язку з трагічними подіями останніх трьох років, коли з квітня 2014 р. проводиться антитерористична операція (АТО), яка за багатьма ознаками є локальним збройним конфліктом, в якому щоденно гинуть люди, отримують поранення.

Після участі в бойових діях та повернення до мирного життя у великої частини військовослужбовців – учасників АТО відбувається травматизація психіки, проявом яких є агресивність і конфліктність, які приводять до порушення соціальної та особистісної адаптації в мирних умовах [7, 8]. Також виявляється, що комбатанти, що проходили службу в зоні бойових дій, стають є морально збідненими, деякі з нестійкою системою цінностей та невизначеністю

подальшого смислу життя, слабо усвідомлюють зміст своєї діяльності, часто не можуть успішно вирішувати безпосередні службово-бойові завдання [9, 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукової літератури з проблеми, що вивчається, показав, що якщо спочатку дослідники звертали увагу на зміни, які відбувалися в структурі особистості внаслідок ПТСР, то з часом акцент досліджень було зміщено на визначення факторів, які можуть стати підставою для формування стійкості до ПТСР. Не винятком стали і дослідження регулятивної сфери особистості – цінностей і смислів.

Так, В.Є. Чудновський, Е.О. Лазебная, М.Е. Зеленова встановили, що наявність постійної небезпеки сприяє серйозному філософському ставленню до життя, більш глибокому розумінню життєвих цінностей [3, 13]. Сене життя людей, що опинилися в екстремальних ситуаціях, не обмежується колом вузько особистих інтересів, він виражається, зокрема, в прагненні «продовжити себе» в сім'ї та дітях [13], у виникненні більш тісних зв'язків з іншими людьми [3].

Серед реакцій на психотравматичну ситуацію з високою ймовірністю загинути Ф. Паркінсон виділяв зростаюче почуття подяки, зосередженість на найкращому, що є у житті, надання йому більшої значимості; цінування того, що продовжуєш жити [4]. С.Л. Солов'єва визначила почуття звільнення, яке полягає у тому, щоб не робити те, чого не хочеться робити; також втрачають свою силу категорії повинності, зменшується страх опинитися знехтуваним, зростає бажання і можливість ризикувати [11].

І.В. Солов'єв дослідив, що в умовах усвідомлюваної реальності «небуття» виникає перебудова смислових структур особистості і відбувається пошук таких особистісних смислів, які могли б конкурувати зі смертю: сім'я, обов'язок, Батьківщина, бойове братство, Бог, життя [5]. Причому придбання домінуючих позицій одними категоріями супроводжувалося дезактуалізацією інших. У бойовій обстановці набагато менш значимими ставали «гроші», «кар'єра», але не повністю і не у всіх [12].

І.І. Приходько, досліджуючи особливості ціннісно-смислового компоненту психологічної безпеки особистості у представників екстремальних

видів діяльності, обґрунтував, що під час виконання службово-бойових завдань у життєнебезпечних умовах відбувається актуалізація ціннісно-сміслового компоненту психологічної безпеки особистості, що призводить до постановки екзистенційних питань про правильність вибору шляху розвитку, самореалізації [6]. Впевненість у виборі веде до консолідації усіх наявних ресурсів особистості в напрямку захисту обраного життєвого шляху та цінностей життя, сприяє більш високим темпам її відновлення і посттравматичного зростання системи психологічної безпеки особистості.

В.А. Кожевнікова визначила, що структура ціннісно-сміслової сфери осіб, які пережили екстремальні події, практично близька до загальнонормативної – найбільш значущими є інтимно-особистісні стосунки та здоров'я [2]. Однак у всіх постраждалих має місце дисоціація між смислоутворюючими мотивами і механізмами, що відповідають за їх реалізацію. У осіб з ПТСР ця дисоціація є більш вираженою, що свідчить про значні труднощі в досягненні значущих цінностей у порівнянні з пацієнтами з окремими симптомами ПТСР.

Мета статті: визначити типологію ціннісної сфери у комбатантів, які мають різні ознаки посттравматичних стресових розладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У проведеному дослідженні прийняло участь 320 військовослужбовців Національної гвардії України – учасників АТО з різних оперативно-територіальних об'єднань (ОТО). Для визначення особливостей ціннісної сфери у комбатантів було використано «Опитувальник цінностей Рокіча», який дозволяє досліджувати інструментальні і термінальні цінності особистості та «Опитувальник травматичного стресу» (ОТС) І.О. Котєнєва, який визначає ознаки та рівень ПТСР. Для узагальнення даних використовувалась процедура кластерного аналізу.

Оскільки формування ціннісної сфери залежить від соціокультурного контексту, то всю вибірку комбатантів було поділено за регіонами постійної дислокації військових частин – на комбатантів Південного та Західного ОТО.

Проведений аналіз отриманих результатів психометричних показників типів цінностей, виділених у комбатантів Південного ОТО (табл. 1), показав,

Таблиця 1

Типологія цінностей у комбатантів Південного ОТО (в умовних одиницях)

Показники	1 тип (2,19%)	2 тип (74,32%)	3 тип (3,82%)	4 тип (4,37%)	5 тип (15,30%)
ПТСР	106,00±20,05	107,43±17,76	109,43±18,20	124,25±18,38	143,64±15,77
Гостра стресова реакція	100,50±21,06	98,55±17,99	95,57±19,24	116,75±18,59	138,36±16,94
Депресія	35,25±6,85	39,65±5,28	40,43±3,41	42,63±6,09	49,39±6,06
Термінальні цінності					
активне діяльне життя	3,75±4,19	7,60±4,60	11,71±3,15	8,88±4,82	4,93±4,29
життєва мудрість	10,00±5,29	7,38±3,98	14,29±3,73	9,00±5,81	5,71±3,89
здоров'я (фізичне та психічне)	14,75±2,87	3,73±3,79	11,43±4,12	10,257,81	6,68±5,09
цікава робота	5,25±3,77	8,96±4,91	14,57±3,10	4,00±5,76	6,68±4,50
краса природи і мистецтва	12,00±6,93	12,68±5,18	13,29±1,98	6,75±4,33	9,61±4,47
любов	13,75±5,85	5,94±4,66	13,43±2,37	5,75±3,41	7,14±5,01
матеріально забезпечене життя	13,25±4,27	6,51±4,62	12,71±5,62	4,25±1,91	8,32±5,93
наявність вірних друзів;	10,00±5,72	7,07±3,81	4,14±3,63	7,38±4,27	11,54±4,96
суспільне покликання	11,50±2,08	9,49±3,79	4,71±4,31	6,50±4,14	11,64±3,83
пізнання	10,00±4,55	11,73±4,04	6,14±3,29	12,25±4,95	11,07±4,20
продуктивне життя	9,25±5,56	11,04±3,67	4,14±4,41	13,88±3,04	10,96±4,22
розвиток	7,25±4,92	9,71±4,03	7,29±4,72	14,13±4,02	9,96±4,56
розваги	9,75±5,62	13,46±3,56	10,00±4,62	9,38±5,21	11,79±4,78
свобода	5,25±1,71	11,37±4,03	4,14±3,67	11,88±3,83	11,61±4,65
щасливе сімейне життя	9,75±4,92	5,96±4,96	8,29±4,15	9,50±4,60	11,64±5,54
щастя інших	4,75±2,22	12,81±4,44	9,71±4,79	10,63±4,24	13,04±4,13
творчість	10,00±5,94	15,28±3,05	9,71±5,65	11,88±4,49	11,29±4,39
впевненість в собі	10,50±6,24	10,03±4,67	11,14±4,41	11,25±3,69	8,46±4,53
Інструментальні цінності					
акуратність	14,75±2,87	6,86±5,32	3,14±3,13	10,38±5,55	4,39±2,94
вихованість	12,75±2,99	6,67±5,02	5,00±3,37	8,75±6,48	8,50±5,51
високі запити	9,75±6,95	13,10±5,07	5,57±3,69	7,38±5,24	8,29±4,65
життєрадісність	12,25±5,12	7,67±4,66	8,14±4,22	6,13±2,80	7,14±4,15
старанність (дисциплінованість)	13,25±7,54	8,35±4,72	10,29±4,86	5,25±3,92	9,39±4,80
незалежність	8,25±7,85	9,08±4,82	6,14±3,34	6,13±3,94	10,54±4,49
непримиренність до недоліків в собі та інших	8,00±5,77	13,63±4,20	11,00±5,57	7,63±4,10	9,46±6,29
освіченість	9,00±5,03	8,87±4,81	8,00±4,55	6,50±3,66	8,68±4,56
відповідальність	15,75±1,50	7,20±4,41	11,43±4,16	9,38±4,44	9,14±4,86
раціоналізм	14,00±2,16	9,24±4,44	5,00±3,00	7,13±4,61	8,39±4,33
самоконтроль	10,25±5,12	7,35±4,45	12,29±3,77	4,88±2,90	8,71±4,77
сміливість у відстоюванні своїх поглядів	6,75±3,10	9,74±4,23	11,29±4,96	11,38±5,18	10,32±3,87
тверда воля	7,25±3,20	8,89±4,49	12,29±5,94	14,25±2,71	8,54±4,94
терпимість	5,50±0,58	9,71±4,43	12,00±4,00	11,38±4,03	6,00±4,21
широта поглядів	6,00±2,45	12,16±4,57	10,71±5,35	11,50±3,93	11,64±4,44

чесність (щирість)	3,25±3,30	9,50±5,69	12,57±3,60	14,25±2,25	12,39±5,34
ефективність у справах	6,00±4,24	11,29±4,94	10,86±5,98	15,38±2,50	14,79±3,68
чуйність	5,75±4,92	11,51±5,14	13,29±4,27	14,00±3,42	13,50±4,27

що виділені три типи за показниками ПТСР, гострої стресової реакції (ГСР) та депресії є майже однаковими, з них найбільш поширеним є другий тип (74,32%), перший (2,19%) відрізняється від цих трьох найменшими показниками депресії (35,25±6,85), а третій (3,82%) – найменшими показниками ГСР (95,57±19,24). Четвертий тип відрізняється від трьох перших значно більш високими показниками ГСР (116,75±18,59), за показниками ПТСР та депресії він займає проміжне положення між першими трьома та п'ятою групами. П'ятий (15,30%) має значно більші, ніж в усіх інших групах, показники ПТСР (143,64±15,77), ГСР (138,36±16,94) та депресії (49,39±6,06).

Розглядаючи особливості термінальних цінностей найбільш поширеного другого типу зазначимо наступне. В цій групі найбільш значимі термінальні цінності умовно утворюють декілька груп: безумовним лідером є «Здоров'я (фізичне та психічне)» (3,73±3,79), далі йде група, що об'єднує такі цінності як «Любов» (5,94±4,66), «Щасливе сімейне життя» (5,96±4,96), наступна – «Матеріально забезпечене життя» (6,51±4,62), «Наявність вірних друзів» (7,07±3,81), «Життєва мудрість» (7,38±3,98), «Активне діяльне життя» (7,60±4,60). Четверту групу утворюють «Цікава робота» (8,96±4,91), «Суспільне покликання» (9,49±3,79), «Розвиток» (9,71±4,03), «Впевненість в собі» (10,03±4,67). Найменші ранги мають «Продуктивне життя» (11,04±3,67), «Свобода» (11,37±4,03), «Пізнання» (11,73±4,04), «Краса природи і мистецтва» (12,68±5,18), «Щастя інших» (12,81±4,44), «Розваги» (13,46±3,56) та «Творчість» (15,28±3,05).

Серед інструментальних цінностей комбатанти другого типу віддають перевагу таким як «Вихованість» (6,67±5,02), «Акуратність» (6,86±5,32), «Відповідальність» (7,20±4,41), «Самоконтроль» (7,35±4,45), «Життєрадісність» (7,67±4,66). Найменші ранги серед інструментальних

цінностей мають «Ефективність у справах» (11,29±4,94), «Чуйність» (11,51±5,14), «Широта поглядів» (12,16±4,57), «Високі запити» (13,10±5,07), «Нетерпимість до недоліків в собі та інших» (13,63±4,20).

Ця структура цінностей описує людину, яка прагне комфортного, затишного, забезпеченого життя, притримуючись для цього прийнятих у суспільстві норм, способів взаємодії з оточуючим світом; не ставить надвимог до свого життя та до себе. В роботах І.І. Приходька було доведено, що дотримання норм суспільства, взаємодії є важливою складовою психологічної безпеки особистості [1, 6]. Дослідження закордонних фахівців показали, що ресурсність (стратегії збереження, уникнення, прокрустинація) є профілактуючим фактором для ПТСР [3-5, 11, 12]. Проте в такому вигляді цей ресурс є таким, що швидко вичерпується. Цей тип умовно було позначено, як «прагнучий не виходити із зони комфорту».

Попри досить близькі показники ПТСР структура цінностей першого типу значно відрізняється від структури цінностей другого: для представників цього типу найбільш значимими є такі цінності, як «Активне діяльне життя» (3,75±4,19), «Щастя інших» (4,75±2,22), «Свобода» (5,25±1,71), «Цікава робота» (5,25±3,77) та «Розвиток» (7,25±4,92). Для досягнення цих термінальних цінностей комбатанти Південного ОТО надають перевагу таким інструментальним цінностям, як «Чесність» (3,25±3,30), «Терпимість» (5,50±0,58), «Чуйність» (5,75±4,92), «Широта поглядів» (6,00±2,45), «Ефективність у справах» (6,00±4,24), «Сміливість у відстоюванні своїх поглядів» (6,75±3,10) та «Тверда воля» (7,25±3,20).

До незначущих термінальних цінностей в цій групі належать «Суспільне покликання» (11,50±2,08), «Краса природи і мистецтва» (12,00±6,93), «Матеріальне забезпечене життя» (13,25±4,27), «Любов» (13,75±5,85) та «Здоров'я (фізичне та психічне)» (14,75±2,87).

Комбатанти, які належать до першого типу, мають найменші показники за такими інструментальними цінностями, як «Життєрадісність» (12,25±5,12),

«Вихованість» (12,75±2,99), «Дисциплінованість» (13,25±7,54), «Раціоналізм» (14,00±2,16), «Акуратність» (14,75±2,87) та «Відповідальність» (15,75±1,50).

Як бачимо, ця структура ціннісної сфери першого типу описує нам пасіонарія (революціонера) – людину, для якої найважливішим є активна боротьба за щастя інших. Заради цього вона здатна відмовитися від комфортного, безпечного життя та власних талантів. Люди цього типу є вільними у своїх думках і діях, вони щирі, чуйні, толерантні, спрямовані на досягнення результату та не визнають, нехтують обмеженнями і умовностями. Зрозуміло, що військовослужбовці такого типу постійно потрапляють в стресові ситуації (подекуди і самі створюють), проте це не призводить у них до розвитку в подальшому ознак депресії чи ПТСР. Як і в популяції взагалі, так і у виборці комбатантів цей тип є найменш поширеним.

Найбільш протилежним до першого типу є п'ятий: у комбатантів, які належать до цього типу, «Активне діяльне життя» (4,93±4,29) та «Щастя інших» (13,04±4,13) утворюють дихотомію, вони докладають багато зусиль, щоб її обґрунтувати – «Життєва мудрість» (5,71±3,89). Серед інших важливих термінальних цінностей у них, як і у більшості комбатантів, є «Цікава робота» (6,68±4,50), «Здоров'я (фізичне і психічне)» (6,68±5,09), «Любов» (7,14±5,01).

До найменш значущих термінальних цінностей в цьому типі належать «Пізнання» (11,07±4,20), «Творчість» (11,29±4,39), «Наявність вірних друзів» (11,54±4,96), «Свобода» (11,61±4,65), «Суспільне покликання» (11,64±3,83), «Щасливе сімейне життя» (11,64±5,54), «Розваги» (11,79±4,78).

Комбатанти цього типу надають перевагу таким інструментальним цінностям, як «Акуратність» (4,39±2,94), «Терпимість» (6,00±4,21), «Життєрадісність» (7,14±4,15). Найменші ранги представники п'ятого типу мають за такими інструментальними цінностями, як «Сміливість у відстоюванні своїх поглядів» (10,32±3,87), «Незалежність» (10,54±4,49), «Широта поглядів» (11,64±4,44), «Чесність (щирість)» (12,39±5,34), «Чуйність» (13,50±4,27), «Ефективність у справах» (14,79±3,68).

Така структура ціннісної сфери п'ятого типу описує людину, яка впевнена в тому, що життя – це рутинна тяжка щоденна праця. Вона не обов'язково має бути щасливою, цікавою та спрямованою на щось важливе. Вони притримуються норм взаємодії, щоб уникати конфліктів і інших ускладнень. Люди такого типу самі «заганяють себе у рамки», обмеження (в тому числі і в емоційних проявах). У результаті під час діяльності в екстремальних умовах у них «не залишається простору» для реагування на стрес, що заганяє їх в депресію та ПТСР. Зазначимо, що від другого типу цей тип відрізняється насамперед відсутністю ресурсів – рутинна праця відіймає усі сили.

Третій тип, як вже вказувалось, має показники ПТСР та депресії, які близькі до перших двох груп, проте в нього встановлений найнижчий бал ГСР. У структурі термінальних цінностей військовослужбовцями цього типу перевага віддається таким цінностям, як «Наявність вірних друзів» (4,14±3,63), «Свобода» (4,14±3,67), «Продуктивне життя» (4,14±4,41), «Суспільне покликання» (4,71±4,31), що відповідає опису «романтика». Проте ними низько оцінюються значущість таких цінностей, як «Впевненість в собі» (11,14±4,41), «Здоров'я (фізичне і психічне)» (11,43±4,12), «Активне діяльне життя» (11,71±3,15), «Матеріально забезпечене життя» (12,71±5,62), «Краса природи і мистецтва» (13,29±1,98), «Любов» (13,43±2,37), «Життєва мудрість» (14,29±3,73), «Цікава робота» (14,57±3,10).

Серед інструментальних цінностей представники цього типу надають перевагу «Акуратності» (3,14±3,13), «Раціоналізму» (5,00±3,00), «Вихованості» (5,00±3,37), менше, але теж значимими для них є «Високі запити» (5,57±3,69) та «Незалежність» (6,14±3,34). Низькі позиції в ієрархії інструментальних цінностей мають «Сміливість у відстоюванні своїх поглядів» (11,29±4,96), «Відповідальність» (11,43±4,16), «Терпимість» (12,00±4,00), «Самоконтроль» (12,29±3,77), «Тверда воля» (12,29±5,94), «Чесність (щирість)» (12,57±3,60), «Чуйність» (13,29±4,27).

Описана структура цінностей характеризує людину, яка орієнтована на своє соціальне оточення, прагнє бути значимою для нього, поділяти його цінності, проте не здатна наполягати на своєму, проявляти власне емоційне ставлення, здатна відмовитися заради суспільного прийняття від комфорту, любові, здоров'я, улюбленої професії тощо. Така структура цінностей несе в собі широко відомий потенціал для подолання стресу – використання допомоги товаришів, почуття ліктя, військову товариську.

Комбатанти четвертого типу надають перевагу таким термінальним цінностям, як «Цікава робота» (4,00±5,76), «Матеріальне забезпечене життя» (4,25±1,91), «Любов» (5,75±3,41). Високі ранги мають і такі термінальні цінності, як «Суспільне покликання» (6,50±4,14), «Краса природи і мистецтва» (6,75±4,33) та «Наявність вірних друзів» (7,38±4,27). Найменш значимими для них є – «Свобода» (11,88±3,83), «Творчість» (11,88±4,49), «Пізнання» (12,25±4,95), «Продуктивне життя» (13,88±3,04), «Розвиток» (14,13±4,02).

Серед інструментальних цінностей перевага надається «Самоконтролю» (4,88±2,90) та «Старанності (дисциплінованості)» (5,25±3,92), також високо оцінюються – «Життєрадісність» (6,13±2,80), «Незалежність» (6,13±3,94) та «Освіченість» (6,50±3,66). Найнижчі ранги у таких інструментальних цінностей, як «Чуйність» (14,00±3,42), «Чесність (щирість)» (14,25±2,25), «Тверда воля» (14,25±2,71), «Ефективність у справах» (15,38±2,50).

Така структура цінностей описує комбатанта, який вузько орієнтований на свою професію, як засіб задоволення інших потреб – матеріальних, естетичних, у прийнятті. При цьому їх професійна ідентифікація не сягає рівня майстерності, зупиняючись на рівні виконавця. Відповідно, професія військовослужбовця не сприймається ними як така, що сприяє розвитку, насиченості життя, пізнанню та творчості. Такі особливості професіоналізації визначають провідну роль самоконтролю та дисциплінованості у структурі інструментальних цінностей, та пояснюють низьку значимість в ній орієнтації на результат. По суті, при такій професійній ідентифікації «копіюється» зовнішня форма дій військовослужбовця, а не сенс професії, її місія.

Обмеженість, «несвободність» характерні для ідентифікації рівня «виконавця» роблять уразливим військовослужбовця для ГСР та підвищують вірогідність розвитку ПТСР та депресії. Ці обмеженості наближує четвертий тип до п'ятого.

Підсумуємо, що у **комбатантів Південного ОТО** можна говорити про такі **типи ціннісної сфери**:

– *перший тип* (2,19%) – «*пасіонарій*», основною особливістю якого є прагнення боротьби за щастя інших, розширення рамок норм;

– *другий тип* (74,32%) – «*прагнучий не виходити із зони комфорту*», основною особливістю якого є прагнення врівноваженого життя, яке не вимагає надзусиль, «моральних виборів»;

– *третій тип* (3,82%) – «*романтик*», орієнтований на своє близьке соціальне оточення, на відповідність їх вимогам; здатний відмовитися від особистого щастя чи порушити норми суспільства заради прийняття своєю референтною групою;

– *четвертий тип* (4,37%) – «*формаліст*», його соціалізація в більшій мірі стосується форми поведінки, а не змісту професійної діяльності військовослужбовця, місії професії; вузько розуміючи зміст професії, сам обмежує себе формальними нормами;

– *п'ятий тип* (15,30%) – «*самообмежений*» чи «*рутинний*», який постійно працює заради кращого власного життя, проте не відчуває щастя і задоволення теперішнього життя; сам обмежує себе уявними нормами.

Таким чином, усі зазначені типи можна розмістити між двома осями:

– «загальна мета життя», яка має полюси «за ради щастя інших» – «за ради себе» (в її діапазон входить також і «заради своєї соціальної / професійної групи», «референтної групи», «родини» тощо) (чи «трансцендентність – індивідуалізм»);

– «спосіб досягнення», яка має полюси «використання соціальних норм для розширення меж» – «використання соціальних норм звужує межі».

Кількість виділених типів у комбатантів Західного ОТО така ж сама, як і у військовослужбовців Південного (табл. 2).

Таблиця 2

Типологія цінностей у комбатантів Західного ОТО (в умов. од.)

Показники	1 група (5,25%)	2 група (79%)	3 група (5,25%)	4 група (5,25%)	5 група (5,25%)
ПТСР	84,83±17,14	110,31±19,66	118,00±12,87	127,75±7,80	146,33±23,02
ГСР	75,83±18,61	101,44±20,03	113,33±11,55	118,50±9,98	140,50±25,43
Депресія	33,83±4,62	39,69±4,99	44,33±6,65	45,00±2,94	50,00±8,39
Термінальні цінності					
активне діяльне життя	9,17±6,62	8,31±5,28	8,67±3,67	7,75±4,03	3,00±2,68
життєва мудрість	2,83±2,79	6,22±3,86	10,83±5,71	7,75±4,72	8,17±5,64
здоров'я (фізичне та психічне)	5,83±4,62	2,50±2,27	3,67±3,44	4,75±7,50	11,00±6,78
цікава робота	11,33±3,14	8,52±4,79	8,00±5,25	12,50±6,35	7,17±5,23
краса природи і мистецтва	12,50±4,32	12,08±5,21	13,00±5,51	11,75±6,08	10,50±6,60
любов	12,33±3,72	5,72±3,59	10,33±6,74	7,25±6,40	5,83±5,04
матеріально забезпечене життя	9,83±5,19	7,13±4,45	5,33±4,68	16,00±2,31	4,67±1,75
наявність вірних друзів;	8,17±4,62	8,02±4,45	5,33±2,58	3,50±1,29	6,33±5,99
суспільне покликання	13,67±1,86	11,00±3,85	11,00±4,98	7,75±5,19	11,00±4,00
пізнання	8,67±2,94	11,47±3,78	9,67±5,68	13,75±3,20	12,17±3,66
продуктивне життя	6,83±2,23	10,67±3,54	10,83±3,49	8,25±6,65	13,17±3,06
розвиток	2,83±1,72	9,83±3,51	12,00±4,24	15,00±2,31	12,83±5,08
розваги	9,67±5,24	13,67±3,29	5,33±2,73	8,50±3,70	14,33±2,94
свобода	8,83±4,49	10,86±4,27	9,83±4,45	9,00±2,45	8,17±4,17
щасливе сімейне життя	12,50±5,17	5,62±4,86	12,67±5,24	10,75±6,75	7,17±4,26
щастя інших	13,83±3,71	13,24±3,85	15,33±1,97	9,00±2,58	12,33±2,25
творчість	14,17±5,00	15,72±2,60	5,33±2,80	10,25±3,50	13,00±2,00
впевненість в собі	8,67±5,54	10,09±4,82	12,17±4,07	7,50±2,52	9,83±2,71
Інструментальні цінності					
акуратність	10,83±5,27	7,43±5,25	5,83±4,07	11,50±4,65	5,33±5,57
вихованість	7,00±4,43	5,89±4,83	8,00±5,55	7,25±6,13	6,33±4,27
високі запити	11,50±5,89	12,56±5,36	13,00±6,51	10,50±3,32	5,83±3,43
життєрадісність	7,50±4,68	6,83±4,42	7,83±5,34	1,50±0,58	5,17±2,79
старанність (дисциплінован.)	8,17±5,27	8,38±4,70	8,33±3,08	12,00±3,92	8,67±3,33
незалежність	4,67±4,46	9,23±4,64	6,33±5,89	8,00±6,38	10,00±6,48
непримиренність до недоліків в собі та інших	8,17±5,98	13,87±4,05	16,33±1,51	17,25±0,96	8,33±6,62
освіченість	12,17±4,75	9,23±4,73	4,50±2,66	3,75±3,59	10,83±4,17
відповідальність	10,00±4,10	8,21±4,22	6,17±3,92	14,25±2,06	7,67±4,76
раціоналізм	13,17±6,37	9,40±4,52	11,50±4,23	11,50±2,65	6,67±2,66
самоконтроль	9,33±2,34	7,26±4,24	6,50±2,59	12,25±2,99	7,83±4,62
смівливість у відстоюванні своїх поглядів	7,50±6,41	8,98±4,50	13,17±3,19	7,00±6,00	10,00±5,06
тверда воля	9,50±4,59	8,58±4,71	12,00±5,22	11,25±6,40	12,83±2,99
терпимість	10,67±5,47	10,41±4,42	10,00±3,63	7,75±4,86	11,67±3,98
широта поглядів	5,00±3,63	12,00±4,46	8,17±4,75	8,75±5,56	13,50±3,27
чесність (щирість)	8,33±5,01	8,20±5,62	9,67±5,96	5,75±1,71	11,33±6,02
ефективність у справах	11,83±3,66	11,28±4,98	9,67±3,67	12,75±3,30	15,67±1,75
чуйність	15,67±1,97	12,90±4,78	15,00±3,35	8,00±2,71	14,50±3,78

Проте, якщо в Південному ОТО 1-3 типи мали статистично однакові показники ПТСР, ГСР та депресії, то в Західному ОТО у першого типу усі ці показники є значно нижчими. Другий і третій тип, що виділені у комбатантів Західного ОТО, хоча і мають статистично рівні показники ПТСР та депресії, значно відрізняються за показниками ГСР ($t=2,30$, $p\leq 0,05$).

Показники ПТСР та ГСР четвертого та п'ятого типів, виділених в Західному ОТО, відрізняються лише на рівні тенденції ($p\leq 0,1$). Показники депресії в 3-5 типах не мають значущих розбіжностей.

Отже, якщо у військовослужбовців Південного ОТО типи виділені за особливостями структури ціннісної сфери співвідносилися з двома рівнями ПТСР (за І.О. Котенєвим) – «частковий ПТСР» та «наявність клінічно виражених розладів», то в Західному ОТО додається рівень – «відсутність ознак ПТСР», а четвертий тип за показниками ПТСР, ГСР та депресії є більш подібним до п'ятого, який відноситься до рівня «наявність клінічно виражених розладів», ніж до перших трьох, як це є у Південному ОТО. Попри це, серед комбатантів Південного ОТО порівняно більша кількість особового складу, що мають клінічно виражені ознаки ПТСР (15,30%), ніж в Західному ОТО (10,50%).

Як і в Південному, в Західному ОТО найбільш поширеним є другий тип (79,00%). Структура термінальних і інструментальних цінностей у них майже тотожна структурі цінностей другого типу Південного ОТО. Так, найбільш значимі термінальні цінності утворюють наступні групи: перша – «Здоров'я (фізичне і психічне)» ($2,50\pm 2,27$); друга – «Щасливе сімейне життя» ($5,62\pm 4,86$), та «Любов» ($5,72\pm 3,59$); третя – «Життєва мудрість» ($6,22\pm 3,86$), «Матеріально забезпечене життя» ($7,13\pm 4,45$); четверта – «Наявність вірних друзів» ($8,02\pm 4,45$), «Активне діяльне життя» ($8,31\pm 5,28$), «Цікава робота» ($8,52\pm 4,79$), «Розвиток» ($9,83\pm 3,51$) та «Впевненість в собі» ($10,09\pm 4,82$). Найменш значимими термінальними цінностями є «Продуктивне життя» ($10,67\pm 3,54$), «Свобода» ($10,86\pm 4,27$), «Суспільне покликання» ($11,00\pm 3,85$), «Пізнання»

(11,47±3,78), «Краса природи та мистецтва » (12,08±5,21), «Щастя інших» (13,24±3,85), «Розваги» (13,67±3,29), «Творчість» (15,72±2,60).

Серед інструментальних цінностей найбільш значимими є «Вихованість» (5,89±4,83), «Життєрадісність» (6,83±4,42), «Самоконтроль» (7,26±4,24), «Акуратність» (7,43±5,25). Найменш значимими – «Терпимість» (10,41±4,42), «Ефективність у справах» (11,28±4,98), «Широта поглядів» (12,00±4,46), «Високі запити» (12,56±5,36), «Чуйність» (12,90±4,78), «Нетерпимість до недоліків в собі та інших» (13,87±4,05).

Серед розбіжностей слід зазначити, що комбатанти другого типу в Західному ОТО надають значно більш високі ранги «Здоров'ю (фізичному і психічному)», ніж військовослужбовці другого типу Південного ОТО. В їх ієрархії термінальних цінностей «Суспільне покликання» має значно нижчу позицію (13 шабелі проти 9), ніж у військовослужбовців Південного ОТО. В ієрархії інструментальних цінностей «Життєрадісність» та «Сміливість у відстоюванні своїх поглядів» у них мають значно вищі шаблі, ніж у комбатантів Південного ОТО (2 та 9 проти 5 та 13).

Таким чином, другий тип в Західному і Південному ОТО має практично тотожні характеристики, проте комбатанти цього типу в Західному ОТО є дещо більш орієнтованими на власні інтереси і менше на вимоги суспільства.

Серед усіх досліджених типів найменш виражені ознаки ПТСР у комбатантів Західного ОТО, які віднесено до першого типу. У військовослужбовців цього типу в структурі термінальних цінностей найбільш значущі цінності утворюють дві групи: перша включає «Розвиток» (2,83±1,72) та «Життєву мудрість» (2,83±2,79), друга – «Здоров'я (фізичне та психічне)» (5,83±4,62) та «Продуктивне життя» (6,83±2,23). Серед найменш значущих термінальних цінностей також можна виділити дві групи: «Любов» (12,33±3,72), «Краса природи і мистецтва» (12,50±4,32), «Щасливе сімейне життя» (12,50±5,17) утворюють одну, а «Суспільне покликання» (13,67±1,86), «Щастя інших» (13,83±3,71) та «Творчість» (14,17±5,00) – другу групу.

Серед інструментальних цінностей найбільш значущими у них є «Незалежність» (4,67±4,46), «Широта поглядів» (5,00±3,63); найменш – «Освіченість» (12,17±4,75), «Раціоналізм» (13,17±6,37), «Чуйність» (15,67±1,97).

Як бачимо, перший тип комбатантів Західного ОТО досить істотно відрізняється від першого типу Південного, основною місією якого було боротьба за щастя інших. Цей тип спрямований на розвиток та пізнання мудрості, які не є похідними від освіти та знання законів формальної логіки. Для нього характерним є глибокий індивідуалізм, прагнення не належати малим (родина, кохана людина) чи великим соціальним групам, не бути визнаними ними. Цей тип можна позначити, як «мандруючий філософ» (певним прототипом якого можна вважати Г.С. Сковороду).

Третій тип комбатантів Західного ОТО високо цінить такі дві групи цінностей: перша – «Здоров'я (фізичне і психічне)» (3,67±3,44), друга – «Наявність вірних друзів» (5,33±2,58), «Розваги» (5,33±2,73), «Творчість» (5,33±2,80), «Матеріальне забезпечене життя» (5,33±4,68). Для їх досягнення надається перевага, насамперед, такій інструментальній цінності, як «Освіченість» (4,50±2,66). Другу за значимістю групу утворюють «Акуратність» (5,83±4,07), «Відповідальність» (6,17±3,92), «Незалежність» (6,33±5,89), «Самоконтроль» (6,50±2,59).

Серед термінальних цінностей найменшій ранги мають «Розвиток» (12,00±4,24), «Впевненість в собі» (12,17±4,07), «Щасливе сімейне життя» (12,67±5,24), «Краса природи і мистецтва» (13,00±5,51), «Щастя інших» (15,33±1,97). Серед інструментальних – «Високі запити» (13,00±6,51), «Сміливість у відстоюванні своїх поглядів» (13,17±3,19), «Чуйність» (15,00±3,35), «Непримиренність до недоліків в собі та інших» (16,33±1,51).

Цей тип, як і другий, прагне комфортного, безпечного життя без надвимог до себе. Але цей тип має дещо інші уявлення про комфортне життя. В свідомості представників третього типу – це приємне проведення часу у спілкуванні з молоддю, здоровою освіченою, «необтяженою» родиною,

матеріальними та іншими побутовими проблемами людиною. На відміну від цього типу, як вказувалось раніше, другий тип більш спрямований на родинний затишок (родину, дім, тощо). Цей тип умовно було позначено, як «вільний від родини» чи «прагнучий індивідуального щастя».

Четвертий і п'ятий тип комбатантів в Західному ОТО, як вже вказувалось, мають значно більші показники ПТСР та ГСР, ніж перші три. Розглянемо докладно їх структуру ціннісної сфери.

Четвертий тип високо оцінює значущість таких термінальних цінностей, як «Наявність вірних друзів» ($3,50 \pm 1,29$) та «Здоров'я (фізичне та психічне)» ($4,75 \pm 7,50$). На відстані від цих цінностей щільною групою йдуть «Любов» ($7,25 \pm 6,40$), «Впевненість в собі» ($7,50 \pm 2,52$), «Активне діяльне життя» ($7,75 \pm 4,03$), «Життєва мудрість» ($7,75 \pm 4,72$), «Суспільне покликання» ($7,75 \pm 5,19$), «Продуктивне життя» ($8,25 \pm 6,65$), «Розваги» ($8,50 \pm 3,70$), «Свобода» ($9,00 \pm 2,45$) та «Щастя інших» ($9,00 \pm 2,58$). Найменше значення мають «Творчість» ($10,25 \pm 3,50$), «Щасливе сімейне життя» ($10,75 \pm 6,75$), «Краса природи та мистецтва» ($11,75 \pm 6,08$), «Цікава робота» ($12,50 \pm 6,35$), «Пізнання» ($13,75 \pm 3,20$), «Розвиток» ($15,00 \pm 2,31$) та «Матеріально забезпечене життя» ($16,00 \pm 2,31$).

Серед інструментальних цінностей пріоритет надається «Життєрадісності» ($1,50 \pm 0,58$), далі йдуть «Освіченість» ($3,75 \pm 3,59$) та «Чесність (щирість)» ($5,75 \pm 1,71$). Найменш значимими цим типом визнаються «Відповідальність» ($14,25 \pm 2,06$) та «Непримиренність до недоліків в собі та інших» ($17,25 \pm 0,96$).

Хоча в цьому типі комбатантів Західного ОТО, як і в третьому типі Південного ОТО, першу позицію займає «Наявність вірних друзів», проте цей тип не орієнтований на позбавлення заради інших, він спрямований на легке, приємне, відверте спілкування. Він впевнений у своїй привабливості для оточуючих (через свою освіченість, щирість, здатність «говорити те, що думає»), проте не прагне до пізнання оточуючого світу, розвитку чи вдосконалення себе, не вважає за необхідним бути відповідальним перед своїм

оточенням. Він зацікавлений у своєму оточенні, як у засобі задоволення своїх потреб. Цей тип умовно можна позначити, як «компаньйон». Він відданий своїй групі, проте, якщо вона перестане задовольняти його потреби, він її змінить на іншу.

Для комбатантів п'ятого типу Західного ОТО найбільшу значимість мають дві групи термінальних цінностей: перша об'єднує «Активне діяльне життя» ($3,00 \pm 2,68$) та «Матеріальне забезпечене життя» ($4,67 \pm 1,75$); друга – «Любов» ($5,83 \pm 5,04$), «Наявність вірних друзів» ($6,33 \pm 5,99$), «Щасливе сімейне життя» ($7,17 \pm 4,26$) та «Цікаву роботу» ($7,17 \pm 5,23$).

Найважливіші інструментальні цінності групуються наступним чином: перші – «Життєрадісність» ($5,17 \pm 2,79$), «Акуратність» ($5,33 \pm 5,57$), «Високі запити» ($5,83 \pm 3,43$); за ними йдуть – «Вихованість» ($6,33 \pm 4,27$) та «Рационалізм» ($6,67 \pm 2,66$); далі – «Відповідальність» ($7,67 \pm 4,76$) та «Самоконтроль» ($7,83 \pm 4,62$); і нарешті – «Непримиренність до недоліків в собі» ($8,33 \pm 6,62$) та «Старанність (дисциплінованість)» ($8,67 \pm 3,33$).

Найменш важливими серед термінальних цінностей для комбатантів цього типу є «Пізнання» ($12,17 \pm 3,66$), «Щастя інших» ($12,33 \pm 2,25$), «Розвиток» ($12,83 \pm 5,08$), «Творчість» ($13,00 \pm 2,00$), «Продуктивне життя» ($13,17 \pm 3,06$) та «Розваги» ($14,33 \pm 2,94$). Серед інструментальних цінностей до найменш значущих можна віднести «Тверду волю» ($12,83 \pm 2,99$), «Широту поглядів» ($13,50 \pm 3,27$), «Чуйність» ($14,50 \pm 3,78$), «Ефективність у справах» ($15,67 \pm 1,75$).

Така структура цінностей описує людину, яка оптимістично впевнена, що якщо активно і старанно працювати (заробляти гроші), то можливо отримати любов, друзів, родину, цікаву роботу, які насправді є ідеалами, а не реальними цілями життя. Можливо, що саме таке «злипання» цілей і засобів на вершині структури цінностей (прикладання усіх зусиль для матеріального забезпечення життя) і призвело до найбільших показників ГСР та ПТСР у комбатантів цього типу. Цей тип умовно можна позначити, як «заробітчанин» (використана назва, яка не пов'язана з прагненням заробляти на війні. Мова йде про таке соціальне явище, що поширене в Україні, як трудова міграція. «Заробітчани» заради

«щастя своїх родин» покидають їх, їдучи на заробітки. Парадокс їх ситуації у тому, що з одного боку, вони в усьому собі відмовляють «заради щастя родини»; а з іншого – віддаляються від родини, втрачають «щастя родинного життя»).

Проведений аналіз показав, що в **Західному ОТО** можна говорити про наступні **п'ять типів цінностей у комбатантів**:

– *перший тип (5,25%) – «мандруючий філософ»*, спрямований на пізнання мудрості, яка не є похідною від освіти чи знань законів формальної логіки. Для цього типу характерним є індивідуалізм, прагнення не належати великим чи малим соціальним групам, певна свобода від обмежень;

– *другий тип (79,00%) – «прагнучий не виходити із зони комфорту»*, на відміну від другого типу Південного ОТО має більш виражений індивідуалізм, який стосується як «загальної мети життя», так і способів її досягнення;

– *третій тип (5,25%) – «прагнучий індивідуального щастя»*, на відміну від другого прагне вивільнитися від «родини» і обмежень, які несе в собі родинне життя;

– *четвертий тип (5,25%) – «компаньйон»*, який відданий своїй соціальній групі, дотримується встановлених в ній правил, проте здатен змінити її, коли вона перестане задовольняти його потреби;

– *п'ятий тип (5,25%) – «заробітчанин»*, що прагне до заробітку, як способу отримання прихильності від свого оточення, натомість отримує «ілюзію» щастя та любові.

Висновки та перспективи подальших пошуків

1. Результати проведеного емпіричного дослідження особливостей ціннісно-сислової сфери у комбатантів НГУ показали її відмінності у військовослужбовців з різних регіонів України.

2. Проведений кластерний аналіз особливостей ціннісної сфери у комбатантів Південного ОТО НГУ дозволив виділити п'ять типів цінностей: «пасіонарій»; «прагнучий не виходити із зони комфорту»; «романтик»; «формаліст»; «самообмежений (рутинний)».

3. У комбатантів Західного ОТО НГУ визначено також п'ять типів цінностей, але вони мають інший зміст: «мандруючий філософ»; «прагнучий не виходити із зони комфорту»; «прагнучий індивідуального щастя»; «компаньйон»; «заробітчанин».

4. Найбільш поширеним типом ціннісної сфери, який співпав в обох групах комбатантів НГУ, є «прагнучий не виходити із зони комфорту», який на відміну від подібного типу цінностей у комбатантів Південного ОТО, у представників Західного ОТО має більш виражений індивідуалізм, який стосується як загальної мети життя, так і способів її досягнення.

Література

1. Засади психологічної безпеки персоналу екстремальних видів діяльності: монографія / І.І. Приходько. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2013. – 745 с.

2. Кожевнікова В.А. Особливості особистості та поведінкові зміни у осіб, що пережили екстремальні події: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.04 – «Медична психологія» / В.А. Кожевнікова. – К., 2006. – 21 с.

3. Лазебная Е.О. Военно-травматический стресс: особенности посттравматической адаптации участников боевых действий / Е.О. Лазебная, М.Е. Зеленова // Психологический журнал. – 1999. – Т. 20. – № 5. – С.62-74.

4. Паркинсон Ф. Посттравматический стресс / Ф. Паркинсон // Психология зрелости и старения. – 2002. – № 1. – С. 45-62.

5. Посттравматический стрессовый синдром: причины, условия, последствия. Оказание психологической помощи и психореабилитация: учеб. пособие / И.В. Соловьев. – М., 2000. – 109 с.

6. Приходько І. І. Психологічна безпека персоналу екстремальних видів діяльності (на прикладі військовослужбовців внутрішніх військ МВС України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук: спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / І. І. Приходько. – Х., 2014. – 40 с.

7. Приходько І.І. Психологічні особливості службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України при проведенні антитерористичної операції / І. І. Приходько // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Військово-спеціальні науки. – 2015. – № 2 (33). – С. 35-39.

8. Приходько І.І. Типізація адаптаційних ресурсів особистості у військовослужбовців, які приймали участь у проведенні антитерористичної операції / І.І. Приходько, Я.В. Мацегора, Н.Є. Пенькова // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки. – 2015. – № 1 (74). – С. 469-483.

9. Приходько І.І. Феноменологія психогенних розладів у військовослужбовців, задіяних у проведенні антитерористичної операції І.І. Приходько, К.Ю. Гунбін // Особистість в екстремальних умовах: VII Всеукраїнська науково-практична конференція, 20.05.2015 р.: тези доп. – Львів: Львів. держ. ун-т безпеки життєдіяльності, 2015. – С. 3-9.

10. Психологія екстремальної діяльності: навч. посіб. / І.І. Приходько, О.С. Колесніченко, О.В. Тімченко та ін. / За заг. ред. проф. І.І. Приходька. – Х. : НА НГУ, 2015. – 408 с.

11. Психология экстремальных состояний: учеб. пособие / С.Л. Соловьева. – СПб. : ЭЛБИ-СПб, 2003. – 128 с.

12. Сидоров П.И. Психическое здоровье ветеранов афганской войны / П.И. Сидоров, С.В. Литвинцев, М.Ф. Лукманов. – Архангельск: Издат. центр АГМА, 1999. – С. 42-54.

13. Чудновский В.Э. Психологические составляющие оптимального смысла жизни / В.Э. Чудновский // Вопросы психологии. – 2003. – № 3. – С. 3-15.

Анотація

Колесніченко О.С., Мацегора Я.В., Приходько І.І. Типологія ціннісно-сміслової сфери у комбатантів. – Стаття.

У статті подано результати емпіричного дослідження ціннісно-сміслової сфери у військовослужбовців Національної гвардії України, які проходили службу в зоні бойових дій та мають різноманітні ознаки гострого стресового розладу, депресії, посттравматичного стресового розладу. За результатами кластерного

аналізу виділено п'ять типів цінностей у комбатантів Південного оперативно-територіального об'єднання НГУ: «пасіонарій»; «прагнучий не виходити із зони комфорту»; «романтик»; «формаліст»; «самообмежений (рутинний)». У комбатантів Західного оперативно-територіального об'єднання визначено також п'ять типів цінностей, але вони мають інший зміст: «мандруючий філософ»; «прагнучий не виходити із зони комфорту»; «прагнучий індивідуального щастя»; «компаньйон»; «заробітчанин». Найбільш поширеним типом ціннісної сфери, який співпав в обох групах комбатантів НГУ, є «прагнучий не виходити із зони комфорту», який на відміну від подібного типу цінностей у комбатантів Південного ОТО, у представників Західного ОТО має більш виражений індивідуалізм, який стосується як загальної мети життя, так і способів її досягнення.

Ключові слова: комбатант, Національна гвардія України, ціннісна сфера, типологія.

Аннотація

Колесниченко А.С., Мацегора Я.В., Приходько И.И. Типология ценностно-смысловой сферы у комбатантов. – Стаття.

В статті представлені результати емпіричного дослідження цінностно-смысловой сфери у воєнослужачих Національної гвардії України, проходивших службу в зоні бойових дій і мають різні ознаки гострого стресового розладу, депресії, посттравматичного стресового розладу. По результатам кластерного аналізу виділено п'ять типів цінностей у комбатантів Южного оперативно-територіального об'єднання НГУ: «пасіонарій»; «стремлящийся не виходить із зони комфорту»; «романтик»; «формаліст»; «самоограниченный (рутинный)». У комбатантів Західного оперативно-територіального об'єднання визначено також п'ять типів цінностей, однак вони мають інше значення: «странствующий філософ»; «стремлящийся не виходить із зони комфорту»; «жаждущий індивідуального щастя»; «компаньйон»; «гастарбайтер». Найбільш поширеним типом ціннісної сфери, що співпав в обох групах комбатантів НГУ, є «стремлящийся не виходить із зони комфорту», який на відміну від подібного типу цінностей у комбатантів Южного ОТО, у представників Західного ОТО має більш виражений індивідуалізм, що стосується як загальної мети життя, так і способів її досягнення.

Ключевые слова: комбатант, Національна гвардія України, ціннісна сфера, типологія.

Summary

Kolesnichenko O.S., Matsegora Y.V., Prikhodko I.I. Typology of the value-semantic sphere of the combatants. – Article.

The article presents the results of the empirical study of the value-semantic sphere of servicemen of the National Guard of Ukraine who served in the combat area and has various signs of acute stress disorder, depression, and post-traumatic stress disorder. According to the results of the cluster analysis were identified five

types of values of the combatants of the Southern operational-territorial unit of the NGU: "Passionary"; "Aspiring not to leave the comfort zone"; "Romantic"; "Formal"; "Self-restraint (routine)."The combatants of the Western operational-territorial unit although have five types of values, but they have a different meaning: "The wandering philosopher"; "Aspiring not to leave the comfort zone"; "Aspiring to individual happiness"; "Companion"; "Migrant worker". The most common type of value sphere, which coincided in both groups of combatants of the NGU, is "Aspiring not to leave the comfort zone". This type in contrast to similar type of values among the combatants of Southern OTU, has a more pronounced individualism in representatives of Western OTU, which concerning a common goal of life and the ways to achieve it.

Keywords: combatant, Ukraine National Guard, value sphere, typology.